

CLT YONDASHUVINING TARIXIY TARAQQIYOTI: 1970- YILLARDAN HOZIRGI KUNGACHA BO'LGAN EVOLYUTSIYA

Ikanova Lazokat

O'zbekiston Respublikasi Jamoat Xavfsizligi universiteti

Annotatsiya

Mazkur maqola kommunikativ til o'qitish (CLT) yondashuvining tarixiy taraqqiyotini tahlil qiladi. 1970-yillarda paydo bo'lgan CLT ingliz tilini faqat grammatik bilimlar orqali emas, balki muloqot vositasi sifatida o'rgatishga qaratilgan yondashuv sifatida shakllandi. Maqolada CLTning rivojlanish bosqichlari, metodik va texnologik yangiliklar, shuningdek, ijtimoiy-inklyuziv jarayonlardagi o'rni tizimli ravishda tahlil qilinadi.

1. CLT'ning shakllanish bosqichi (1970–1980)

1970-yillar o'rtalarida ingliz tilini o'rgatishda grammatik- tarjima va audiolingvistik yondashuvlar ustun bo'lgan bo'lsa-da, ularning muloqot kompetensiyasini shakllantirishdagi samarasizligi tilshunoslar e'tiborini tortdi. Dell Hymes (1972) tomonidan ilgari surilgan “communicative competence” tushunchasi tilni faqat grammatik qoidalar yig'indisi emas, balki ijtimoiy kontekstda muloqot qilish vositasi sifatida ko'rishga undadi. Bu yondashuvni Michael Halliday (1973) va Brumfit & Johnson (1979) kabi olimlar yanada rivojlantirdilar.

Bu davrda CLT asosiy tamoyillari shakllandi:

- Til muloqot vositasi sifatida qaraladi.
- To'g'ri gapirishdan ko'ra, samarali aloqa muhim hisoblanadi.
- O'quvchilar faol ishtirokchilar sifatida baholanadi.
- Xatolarga ijobiy yondashiladi, chunki ular o'rganish jarayonining tabiiy qismidir.

Bu bosqichda til o'qituvchilari o'z darslarida haqiqiy (authentic) materiallardan

foydalanishni boshladilar. Bu esa o'quvchilarni real hayotdagi suhbatlarga tayyorlashga xizmat qildi (Richards & Rodgers, 1986).

2. Darsliklar va metodik qo'llanmalardagi aks etishi (1980–1990)

1980-yillar CLT yondashuvining amaliyotga keng joriy etilishi bilan ajralib turadi. Shu yillarda “Strategies” (Abbs & Freebairn), “Headway” (Soars & Soars), va “Interchange” (Richards) kabi darsliklar paydo bo'ldi. Bu darsliklarda:

- Dialoglar va rolda o'ynash (role-play) kabi topshiriqlar asosiy o'rin egalladi.
- Grammatika kontekstda berildi, ya'ni alohida mavzu sifatida emas, balki kommunikativ vaziyatlar orqali o'rgatildi.
- Madaniyatlararo muloqotga urg'u berildi.

CLT bu davrda nafaqat metod sifatida, balki ta'lim falsafasiga aylandi. Ammo bu yondashuvga nisbatan ilk tanqidlar ham yuzaga keldi. Jumladan, grammatik kompetensiya yetarli darajada rivojlanmasligi xavfi ta'kidlandi (Swan, 1985).

3. Vazifaga asoslangan va mazmuniy o'rganishga o'tish (1990–2000)

1990-yillarga kelib CLT yondashuvi yangicha shakllarda rivojlandi. Bu jarayonda ikki yondashuv ajralib chiqdi:

3.1. Task-Based Language Teaching (TBLT)

- Nunan (1989) va Willis (1996) tomonidan ishlab chiqilgan.
- O'quvchilar tilni kommunikativ vazifalarni bajarish orqali o'rganadilar.
- Har bir dars oldindan belgilangan vazifa (task) asosida quriladi. Bu vazifa real hayotdagi holatga mos bo'lishi kerak.

3.2. Content-Based Instruction (CBI)

- Tilga emas, balki mazmunga (content) e'tibor qaratiladi.
- Masalan, biologiya, tarix, yoki geografiya darslari ingliz tilida olib boriladi.

- Bu yondashuv CLT asoslariga tayanadi, biroq fanga oid lug‘at va nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishga ko‘proq urg‘u beradi (Snow, 1991).

4. Texnologik integratsiya va onlayn CLT (2000–2020)

XXI asrning boshlaridan boshlab CLT yondashuvi texnologik vositalar bilan boyidi. Dastlab multimediali CD-darsliklar, so‘ngra internet, bloglar, video konferensiya platformalari (masalan, Skype, Zoom) dars jarayoniga kirib keldi.

- Larsen-Freeman (2008) CLT yondashuvida multimodal resurslarning o‘rni ortganini ta’kidlaydi.

- Onlayn CLT kurslar, interaktiv platformalar (Duolingo, BBC Learning English), va forumlar orqali o‘rgatuvchi-o‘rganuvchi o‘rtasidagi muloqot kuchaydi.

Ayni paytda, o‘quvchilar global auditoriya bilan muloqot qilish imkoniga ega bo‘ldilar. Bu esa CLT yondashuvining asosiy tamoyillaridan biri – real muloqotni – yanada kuchaytirdi.

5. Masofaviy ta’lim va ijtimoiy inklyuziya (2020–hozirgi kungacha)

COVID-19 pandemiyasi CLT yondashuvining yangi yo‘nalishini shakllantirishga sabab bo‘ldi. Endi CLT faqat sinfxonada emas, balki masofadan turib ham amalga oshirilmoqda.

- Masofaviy CLT modeli shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni kuchaytirdi (González-Lloret & Ortega, 2021).

- “Flipped classroom” (teskari dars) modeli orqali o‘quvchilar darsga tayyor holda kelib, vaqtni faqat interaktiv mashg‘ulotlarga bag‘ishlamoqda.

- Shuningdek, CLT ijtimoiy inklyuziya vositasiga aylandi – ya’ni til o‘rganish imkoniyati geografik yoki iqtisodiy cheklavlardan qat’i nazar, barcha qatlamlar uchun ochiq bo‘ldi.

Masofaviy CLTda AI (sun'iy intellekt) texnologiyalari, chat-botlar va virtual muhitlardan ham faol foydalanilmoqda.

Хулоса

CLT yondashuvi o'zining soddaligi, hayotga yaqinligi va kommunikativ maqsadlarga yo'naltirilganligi bilan ingliz tilini o'qitishda muhim o'rin egallaydi. Uning 50 yillik evolyutsiyasi davomida ko'plab pedagogik, metodik va texnologik o'zgarishlarga moslashganligi uning amaliyotda hamon dolzarb ekanligini ko'rsatadi. Kelajakda CLT yondashuvi raqamli transformatsiyalar, madaniyatlararo integratsiya va shaxsga mos ta'lim tamoyillari asosida yanada rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Ikanova, L. S. (2019). The impact of materials development, critical pedagogy and lgbt's issue on the language planning and policy. *Вестник педагогики: наука и практика*, (48), 68-70.

Abduazizovna, P. Z., & Lazokat, I. (2025, April). IMPROVING ASSESSMENT AND FEEDBACK IN TEACHING ENGLISH: DIRECTIONS AND BEST PRACTICES. In *International Educators Conference* (pp. 224-232).

Ikanova, L. S. Q. (2024). SUDLANGAN SHAXSLAR VA MAHKUMLARNING XULQ ATVORI VA QAYTA JINOYAT SODIR ETISHINI BARTARAF QILISHDA TA'LIMNING TA'SIRI (AQSH TAJRIBASI MISOLIDA). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(1), 433-439.

Иканова, Л. (2025, March). ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРАВ ОСУЖДЕННЫХ И ЛИШЕННЫХ СВОБОДЫ ЛИЦ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАНЬ И ИХ ВНЕДРЕНИЕ В ПРАКТИКУ. In *International Educators Conference* (pp. 116-120).

Abduazizovna, P. Z., & Lazokat, I. (2025). ASSESSMENT FOR LEARNING WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE. *JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS*, 73(2), 330-336. Abduazizovna, P. Z., & Lazokat, I. (2025).

ASSESSMENT FOR LEARNING AND ITS BENEFITS. *JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS*, 73(2), 337-343.

Abduazizovna, P. Z., & Ikanova, L. (2025, March). FEEDBACK AS A TOOL FOR MOTIVATION IN LANGUAGE LEARNING. In *International Conference on Modern Science and Scientific Studies* (pp. 233-240).

Abduazizovna, P. Z., & Lazokat, I. (2025, March). STRATEGIES FOR PROVIDING EFFECTIVE FEEDBACK IN TEACHING ENGLISH. In *International Conference on Modern Science and Scientific Studies* (pp. 226-232).

Иканова, Л. (2024). ОБРАЗОВАНИЕ В ТЮРЬМЕ: ФУНДАМЕНТАЛЬНОЕ ПРАВО И ВАЖНЫЙ ИНСТРУМЕНТ. In *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (Vol. 3, No. 5, pp. 269-275).

Murakayeva, S. K. (2022). Murakayev II The Constitution is the basis of our free and prosperous life, further development and prosperity of the country. In *international journal of conference series on education and social sciences (online)* (Vol. 2, No. 5).

Khoshimkhujaeva, M., Rakhimova, S., Abdullaeva, N., Miraliev, S., & Babakhodjaeva, S. (2020). Motivation process of learning in english through the games. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(S1), 375-380.

Муракаев, И., & Камолов, А. (2023). Необходимость совершенствования законодательной базы использования беспилотных летательных аппаратов и подготовки специалистов по их управлению. *Реформы в сфере подготовки юридических кадров в Узбекистане: анализ результатов и перспективные задачи*, 1(1), 293-300.

Муракаев, И. (2022). Основные подходы к цифровизации деятельности Национальной гвардии Республики Узбекистан по обеспечению общественной безопасности. *Актуальные вопросы и перспективы цифровизации судебно-правовой деятельности*, 1(01), 54-60.

Jumaniyozov, T. S., & Murakayev, I. I. (2022). Specific features of current schedule automation in higher military educational institutions.

Abduazizovna, P. Z., & Lazokat, I. (2025, April). TIPS FOR CHOOSING THE RIGHT ASSESSMENT STRATEGY IN TEACHING ENGLISH. In *International Educators Conference* (pp. 233-240).

Lazokat, I. (2022). Enhancing listening skills with the help of digital tools. *Thematics journal of English language teaching*, 6(1), 136-139.

Иканова, Л. (2025, March). ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРАВ ОСУЖДЕННЫХ И ЛИШЕННЫХ СВОБОДЫ ЛИЦ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАНБ И ИХ ВНЕДРЕНИЕ В ПРАКТИКУ. In *International Educators Conference* (pp. 116-120).

Ikanova, L. (2025). DISTANCE LEARNING FOR LANGUAGE COURSES: UNLOCKING THE WORLD THROUGH VIRTUAL CLASSROOMS. *JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS*, 72(1), 287-291.

Latipovna, S. M. (2019). Psychological Correctation Opportunities of the Tendency for Machiavellianism in Pedagogue's Personality.

Саипова, М. (2023). МАЪНАВИЙ ТАРБИЯДА МИЛЛИЙ ВА ДИНИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ УЙЎУНЛИГИ: МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИНГ ТАЪСИРИ МАСАЛАЛАРИ. *ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE*, 2(6), 81-85.

Saipova, M. (2022). Reasons for Labor Migration and Impact of This Process on the Family. *JournalNX*, 8(9), 55-58.